

نورک پوری

[اون آلتنجی سنه]

نورک اویماقلری مرکز هبیتی طرفندره نشر اولنور.

جلد ۵

مایس ۱۹۲۷

نومرو ۲۹

روسیه ده کی نورک جمهوریت

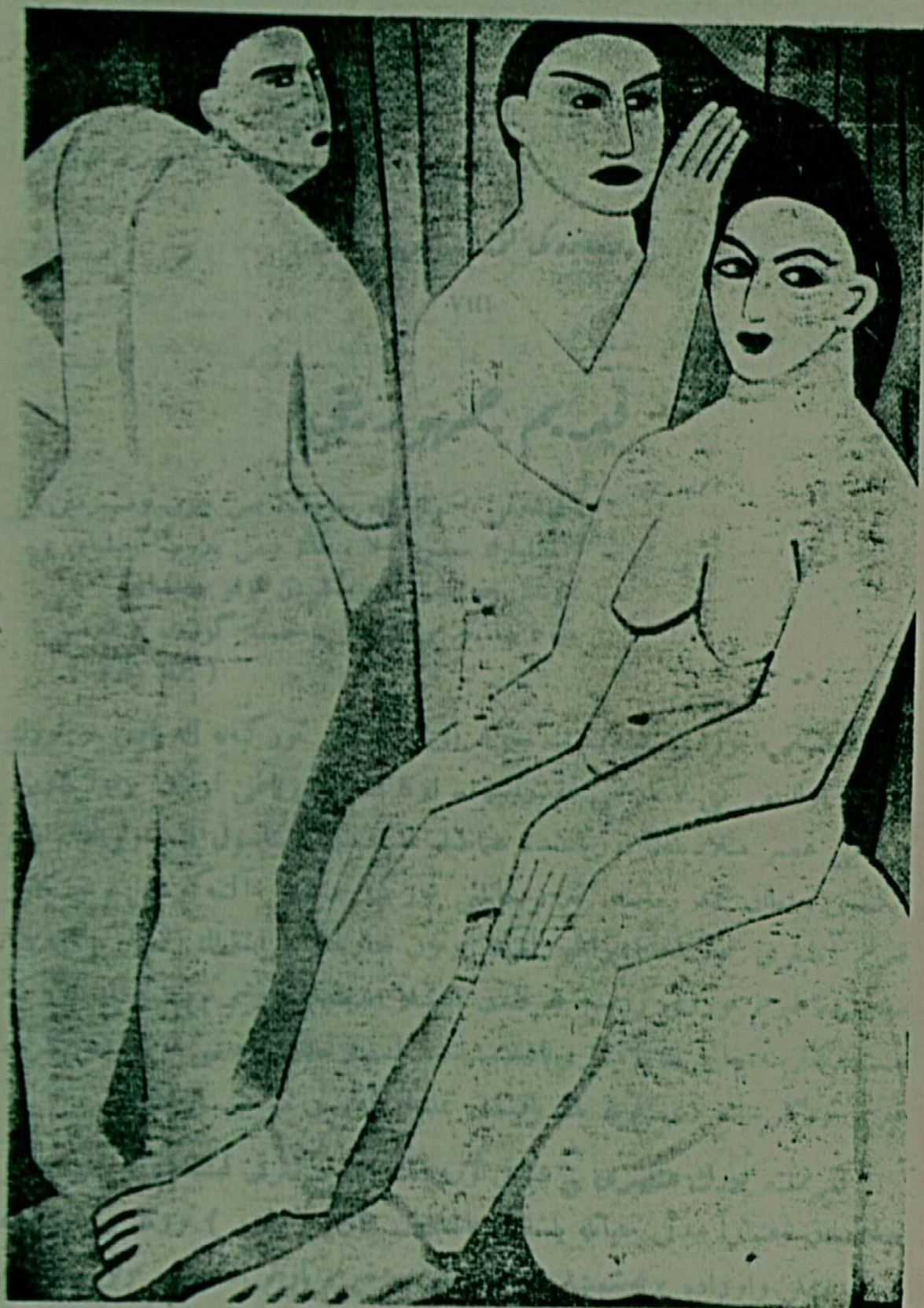
VIII

قبریم . جمهوریتی

یشیلله نئی ، کولمیسن ، جورت ، سن نیچون نوسزسن ،
آقشاملرک سبس بولا ، طاک فیض بیروب آجیلای ،
فوشلر جیراسز ، جیجکلردن قوفو جاییلای
آه ، سانکه بر امیدسز ، خسته گوزهل بر قبرسن !
(عهد نیازی)

« قبریم » بوردی کندیسنک جوغرافی وضعیتله تورکیه به اک یاقین بر نورک
مملکتی اولدینی کی ، تاریخی مقدراتیلده اوکا اک صیق باغلی اولان بر اولکهدر .
۱۵ نجی عصر میلادینک اورتاسنده عثمانلیلر طرفدن استابول فتح اولوتجه ، قاق
ایکنجی سلطان محمد زماننده قبریم خانللی نورکیه حمایه سی آلتنه کیرمش ، جنکاور
قبریم آتلیلری تورکیه ایمپراطورلغنک بوتون محاربه لرینه اشتراک ایشلر ، ۱۷۸۳
سنه سنده قبریم بوردی روسیه طرفدن استیلا ایدیلنجه قبریم تورکلکنک نورکیه
مستملکه لرینه مهاجرت آقینلری باشلامشدر . البت بو حاللرک کافه سی تورکیه تورکلریله
قبریم تورکلرینک بری برله بک یاقیندن تماسه کله لرینی موجب اولمشدر .

قبریمده نورک عنصری - شرقی آوروپانک جنوب شرقی قسمنده ۸ نجی عصر
میلادیدن اعتباراً مدنی حیاته یاشامغه باشلایان قازار (خزر) تورکلری قبریمده
صوقولشلر وارداده برله شمشلردی . بوکونده قبریم یاریم آطه سنده بولوفان قارایم

«سيمون» ك قولكسيونندن

Derain دورەن

«سيمون» ك قوللاكيونىندى

Picasso پىقاسسو

برخصوصی قول کیونہن

Lipchitz لیپحیت

تورکلی کندیلرینی خزر تورکلرینک بقایاسندن عد اتمکده درلر . اشته بونلری نظر اعتباره آمازسهق ، قیرمه تورک عنصرینک دو کولمسی ، اصل اون اوچنچی عصر میلادینک برنجی نصفنده باشلامشدرکه ، مؤرخلرک دیدیکنه کوره ، بودوکوله شمال طرفندن (بهرمه قوپ) برزخی طریقله و جنوب طرفندن (آناطولیدن) قاراده کیز طریقله جریان اتمشدر .

بوکونده قیریمده یاشایان تورکلی قیافت ولهجه اعتباریه اوچ زمزمه به آیرمق ممکندر : ۱) قیریمک شمالی قسمنده یاشایان ستهپ (جول) تورکلی ، ۲) باغچه سرای ، قارا صو بازار ، آق مسجد ، کوزلوه کبی قیریم شهرلرنده یاشایان تورکلی ، ۳) قیریمک جنوبی قسمنده طاغلرده وده کیز ساحلرلرنده بولونان تورکلی . جول تورکلی کنیش بوزلی ، باصیق بورونلی ، موغول واری کوزلی ، سیرهک صاقلالی اولوب ، یاناق کیمکلی ده خایی چیققدرد . بونلرک ایچنده نوغایلرده واردرد . بونلرک لهجهسی قازان تورک لهجهسینه وحقی قازاق - قیرغیزجه به بکزر . بولهجه هیچ بر وجهله جنوب تورک (آذری ، آناطولی ، نورکمن) لهجهلری زمزمه سته الحاق ایدبله مز . بولهجه نیک بوتون خصیصه لری اونک ، قازاق - قیرغیز قازان ، باشقیرد و غربی سیبیریا تورک لهجه لری کبی ، غربی تورک لهجه لری زمزمه سندن اولدیغنی کوستریر . بولهجه نیک اک کوزل کتابچه نمونه لرینی کورمک ایستهرسه کیز ۱۳۳۶ سنه سنده استانبولده مطبوع « کوک کتاب » ده کی شاهر محمد نیازی ایله ، بکر صدق (چوبان زاده) نیک شعرلرینی اوقوکنز :

بزگه قیریم بر چاقیرم بولسه ده ،
کوب وفتلر بر خبر آلامادق . .
حسرتلکدن کوزلرگه یاش طولسه ده
بشیل جورنقه طوغری جول طابالمادق . .
صوکرا طویدق ... قارائنقلر آچیلغان ،
کوزل قیریم بشیلله ننگه ، شنله ننگه ،
« چاطرطار » دن کونش نوری صاچیلغان ،
ملت جورنده بایرام یاصاب اکلنه ننگه
(محمد نیازی)

برکون و جورا ، اوغن ، یاین
 طاغوب آطفه آطلاندی ،
 کوکجه طاوغه باروب برآز
 آولانغانی اویلاندی
 عمد ، دیدی سزله قلوب ،
 اوینک ، ایشین قاراگز ،
 یولجیلرنک ، قوناقلرنک
 کیره گنه یاراگز !

(ب . چوبان زاده)

قیریمک جنوبی قسمنده « یایلا » لرده و « یالی بوی » نده یاشایان تورکلر
 بیضی (Ovale) یوزلی ، یوکسک بورونلی ، درست اویولان کوزلی اولوب
 آوروپائی برتیب عرض ایدرلر .

بونلر تورکیه (استانبول) لهجه سیله قونوشورلر . اکثر تبعمجیلر بونلرک
 وقتيله قیریمده یاشامش اولان جنوبزلر ، وندیکیلر و روملرک ، ۱۳ نجی عصرده
 شمالدن کلن تورکلرله قاریشمه سندن توره مش ملز برعنصر اولدیغنی ایلری
 سورویورلرسده ، و . اسمیرنوف بوکا قارشى اوزون اوزادی اعتراضلر سرد
 ایتمکده و بونلرک « قارشو » دن (آناطولیدن) قیریمه کچمش اولان « سلجوق »
 تورکلرینک بقیه لری اولدیغنی توزلو و ایجه قوتلی تاریخی حجتله استناداً اثبات
 ایلهمکده در [۱] . تورک دشمانلیغیله معروف اولان بوسانسور مؤرخک بوخصوصده کی
 شهادتی البت آبروجه قیمتی حائزدر . شهرلی قیریم تورکلری ایسه ، مذکور ایکی
 زمیره آراسنده ، اورا تورکلکنک اورتا برعنصرینی تشکیل ایتمکده درلرکه بونلرک
 لهجه سی ده ، قیافتلری ده مخلوط بر ماهیتده در .

« قیریم جمهوریتی » - ۱۹۱۷ سنه سی ایلک بهارنده روسیه ده انقلاب وقوعه ککنجه ،
 سائر غیر روس قوملر کی ، قیریم تورکلری ده یک جدی صورتده ملی فعالیت
 کیریشه رک ، ملی تشکیلات یامغه باشلامشلردی . « یکی مفتیک » ، « یکی اوقاف

[۱] « قیریم خانلی عثمانلی دولتی حبابه سی آلتنده » قازان ، سنه ۱۸۸۷ . مجله ۳۰-۳۱

مدیریتی ، « مرکزی اجرا قومیتلری » ، ملی عسکر ، بر مجلس مؤسسان دیمک اولان « قورولتای » بوقیل ملی تشکیلات جمله سندنرلر . لا کین ۷-۸ آی ایچنده روسیه انقلابنک یکی بر شکل آلماسی ، اوقراینا و قیریمک آلمانلر طرفندن اشغال ایدیللمسی ، بالآخره بو ایکی قومشو بوردک « وطنداشلر حربی » میداننه دوغمسی- ، بونون بوحادثلر قیریم تورککرینک ملی فعالیت و تشکیلاتی آلتاوست ایلهدی [۲]. « قیریم » ی پایلاشان یابانچی و مستولی قوتلر آراسنده بویوردک آلدن آله کچدیکی زمانلرده (۱۹۱۷-۱۹۲۰) قیریم تورککری بک آغیر فلاکتلر معروض قالمشردر . ۱۹۲۱ سنه سنک قیشنده قیریمده جنرال (ورائکیل) قومانداسی آلتده کی بیاض روس عسکرلری قیزیل اوردو طرفندن مغلوب اولارق استانبوله قاچدیقدن سوکرا ، قیریم یوردی آرتیق (ر . س . ف . س . ر .) . الحاق ایدیلش و ۱۹۲۱ سنه سنک تشرین اول ۱۸ نده « قیریم سوویت » جمهوریتی اعلان اولونمشدر . بو جمهوریتک مساحتی سطحیه سی ۳۳ بیک کیلو متره مربعی اولوب ، سکنه سنک ۶۰۸ بیک جاندن عبارت اولدیغنی سوویت منبعلرندن اوکره نیورز [۳]. دیمک مساحتی سطحیه اعتباریله بلعیققادن (۳۰ بیک کیلو متره مربعی) دها کیش ايسه ده ، نفوسی بو کونکی آرنادولغک (۷ یوز بیک) نفوسندن بيله اکیکدر . بو کونکی کونده قیریمده آنجاق ۲۰۰ بیک قادار تورک بولوندیغنی ، سوویتلر تحت اداره سنده کی قیریمک مرکزی اولان (آق مسجد) شهرنده ۱۹۲۵ سنه سنده مطبوع برارندن آکلا یورز [۴]. اکر اسملری نوطلریمزده کوسته ریلن

[۲] قیریم تورککرینک بو دورده کی ملی فعالیتلرینک صفحه لرینی اوکره نمک ایچون ، سابق قیریم ملت مجلسنک رئیس اولان جعفر سید احمد بکک (لوزان) ده مطبوع فرانزجه La Grimée آدی اثریله (ع . ک . هاتف) ۱۳۳۴ سنه سنده استانبوله مطبوع «کوک» بایراق آلتده ملی فعالیت « عنوانی اثرینه مراجعت ایدبله بیلیر .

[۳] Sovetskaia Kultoura آدی اثرک ۲۶ صحیفه سنده کی دیباغرامه باقکیز ؛ موسقوا ، ۱۹۲۴ سنه (« ایزوستیا » غزته سی نشری) .

[۴] احمد اوزنباشلی ، « چارلق حاکمیتنده قیریم فاجعه سی » صحیفه ۱۰۹ .

بری روسجه ، دیکری تورکجه اولان بوایکی منبعک ویردیکی استاتستیک معلوماتی
دوغری ایسه ، قیریمده کی تورک عنصری اوراده کی اهلینک آنجاق اوجده بری
تشکیل ایتمکده درکه ، بو حال ، تورک ملتجیلری ایچون هیچده تسلیت بخش
دکدر . قیریمده تورکلردن ماعدا روسلر ، آلمانلر ، بولغارلر ، چهکلر ، استوتلر ،
قیریمچاقلر ، یهودیلر و آرمینلر یاشامقده درلر . قیریمک تورک عنصرندن بوشالمسی
۱۸نجی و ۱۹نجی عصرلرده بوبنه دوام ایتمش اولان مهاجرتلردن ایلری کیشدرکه
شیمدی بونلره دائر بر پارچه معلومات ویره جکسر .

قیریم تورکلرینک سرهاجرتلری - قازان بوردینک موسقوف جاری مدھش ابوان
طرفندن ۱۶نجی عصرده استیلا ایدیله سیله ، قیریمک روسیه دولتی ایمبراطوریجه سی
ایکینجی (قاهرینا) طرفندن ۱۸نجی عصرده اشغال ایدیله سی آراسنده بوبوک
فرق واردی . بوتون تعلیماتی متعصب باباسلردن آلان و کندیسوده مانیاق اولان
۴نجی ابوان قازانده یاقق ، ییقق ، قیرمق ، زور و زوربالقله خریستیانلغه
چه ویرمک سیاستنی تعقیب ایتمش ؛ ۱۸نجی عصرک منور حکمدارلردن عد
ایدیلن ، (وولتر) ایله مکاتبه ایدن ، آلمان قیزی قاهرینا ایسه قیریمده ، مدھش
ابوان کی زوربالقلردن اجتناب ایتمکه جالیشمش ، گویا «تورک باربارلنی» نه قارشی
روس «عدالت» بنی ره قلام ایله مک استه مش ، خلاصه ، قیریمک مسلمان تورک
عنصرینه قارشی دیپلوماتلرک «حلول مصاحانه» دبدکلری زهری قوللانغنی دها
مناسب بولمشدر . بوندن دولابی بز (قاهرینا) نک قیریمی استیلا ایدر ایتمز عطفوقانه
فرمانلر نشر ایتدیکنی و قیریمک خان سراپلرینی ده آثار عشقه قیلندن یرلرنده
براقدیغنی کوروپورز ... مع مافیہ بو بر بابانجی استیلاسی ایدی ، قیریم تورکلکی
یکلمشدی ، «یکنلرایسه بدبختدرلر» . اوزمانکی مستولی روسلرک اک بارذخاصه سی
مدنیت دکل ، دین ایدی ؛ تورک یوردلرینه کلن روس ، مکتبیله دکل ، کلیساسیله کلیردی .
منور حکمدار (قاهرینا) نک جینوونیق (مأمور) لری اک قویو متعصب ، اک
قابا و زوربا آداملردی . برده اوزمانلرده «قازاق» (قیریمیلرجه روس دیمکدر)
مسلمانلرک اک منفور دشمنی صاییلردی . اشته بوکی منفور بر دشمن کنديسک

قويو قمىسى، خاچى، كليساسى، غريب قياقتلى روحانىلىرى، قابا صابا مأمورلىرى، طوموزى فلانى ايله بو مسلمان تورك يوردىنى ده استيلا ايتمشدى. بو حاللر قيريم مسلمان توركلرينه بك و بك آغير ككشدى... بونلر آنا يوردى براقه نك معنوى سبيلرى ايدى... البت اقتصادى و اجتماعى سبيلرده يوق دكلى. بو استيلا كندىسيله برابر قيريمه بويوك اقتصادى و اجتماعى صاسينتى كتيرمشدى. مستولينك كندىسكه كوره استهداف ايتدىكى اقتصادى امللرى و اجتماعى سيستملىرى واردى؛ يكي مستملكه ده يكي نظاملر، يكي قانونلر تطبيق ايديله جكدى. بوتون بونلر تطبيق ايدىلر كن، البت، يرلنك، مغلوبك منفعتلىرى دكل، مستولينك، غالبك منافى دوشونولويوردى. اشته بوتون بومعنوى، اقتصادى و اجتماعى سبيلر قيريم مسلمان توركلرى آراسنده «آق طوبراغ»، قومشو مسلمان دولتى اولان توركيه به هجرت آرزوسى اويانديرمش، بو آرزو خواجهلر، صوفتالر طرفندن دينى رومانيزم ايله هاله نديريلوب تشويق كورمش، ذاتاً «قيريم خانلىقى» طوبراقلرىنى مسلمان تورك عنصرندن بوشالتمى استهداف ايدن روس حكومتى ده بو هجرت به بك فضله «خير خواهلحق»، ابراز ايله مشدر [۱]. شوراسى ده دفته شايندر كه مهاجرت حركتلىرى ابتدا قيريم خانلىقىنى شال طرفنده، ياريم آطه نك طيشاري سنده، سته پلرده قونوب كوچن، يعنى طوبراغ و وطنه بك ده اوقادار مربوط اولميان نوغايلر آراسنده باشلامش، صوگرا (به ره قوب) بر زخنك جنوب طرفنده كى كوچيلر آراسنه كچمش، و بالاخره اوطورمه حيايله كچن، معين بر طوبراغ، باغ و باغچه به مالك اولانلرده سرابت ايله مشدر. يالطه قضا سنده يعنى، جنوبى قيريمده ياشايان و طرز حياتلىرى، اقتصادى منفعتلىرى اعتباريله اوز يورده دهاصيقى مربوط اولان توركلر آراسنده مهاجرت بك آرزو واقع اولمشدر.

قيريملى محرر احمد اوزنباشلى مهاجرتك اقتصادى سبيلرىنى سايدقن صوگرا: «بوتون بونلر علاوه قيريمده اجرا ايدىلن توقيفلر، نفيلر، يرلى اهالى به قارشى

[۱] روس حكومتك هجرت به بك خيرخواه اولدينى اوزنباشلى افندى رسى وثيفه لره استناداً اثبات ايتكمده در: «چارلق حاكيتنده قيريم فاجعه سى»، صيفه لر: ۶۵-۱۰۳.

روس مأمورلری طرفندن اظهار ایدیلن نفرت واستهزاء، تورک کویلری جوارنده کلیسالر و مناسیئرلرک بنا ایدیلدی، شدتلی صورتده تطبیق ایدیلن روسلاشدیرمه سیاستی ... خلاصه بو تدبیرلرک کافه سی روس امپریالیزی سیاسی لابوراتوارینک قیریمده تورک - تاتار عنصرینی کوکندن قالدیرمق ایچون ایجاد ایتدیکی رجته لرندن عبارتدی، [۲] دیور .

۱۷۸۳ سنه سنده باشلایان هجرت، ۱۸ نجی عصرک نهایتده ده کین بویه دوام ایتمش و بو ۱۷ ییل ظرفنده تخمیناً ۳۰۰ بیک قادار قیریم تورکی اوزیوردینه و دایع ایتمشدر [۳]. ۱۸۰۰ سنه سنندن سوکراده، مهاجرت حرکتی بوسبوتون دورمامشدر؛ ۱۸۰۳ - ۱۸۰۵ سنه لری مهاجرتک اک قوتلی صورتده جریان ایتدیکی هنگامدر : ۱۸۵۳ - ۱۸۵۵ سنه لرده جریان ایدن و روسیه نك انضمامیه بیتن قیریم حربندن سوکرا مهاجرت ینه باشلامش و ۱۸۶۳ سنه سنه دوشرو بالکیز قیریم یاریم آطه سنندن هجرت ایدنلرک عددی ارکک وقادین اولمق اوزره ۱۹۲۳۶۰ جانه بالغ اولمشدر [۴]. ۱۸۸۹ سنه سنده قیریمدن ینه ۲۰ بیک جان تورک هجرت ایتمشدر [۵].

مراحله ۱۸ نجی و ۱۹ نجی عصرلرده هجرت ایدن نوغایلر و اصل قیریملیلرک عددی ۵۰۰ بیکدن فضلهدر [۶]. قیریم مهاجرلرینک براقوب کیتدیکی کویلرک عددی ۶۸۷ اولوب، بونلردن ۳۱۵ ینک برنده یللر اسمکده در [۷].

۱۹۰۲ سنه سنده قیریملیلرینه برده هجرتیه قالدیشمشلر سده، ا. اوزنباشلینک دیدیکی کبی، اوزمان افکار عمومیه بی تمثیل ایدن «ترجمان» غزنه سیله، اورالی منور

[۲] مذکور اثر، صحیفه ۶۴ .

[۳] سومار و قوفک « قیریم حاکمک بوش و قنلری » آدلی اثرندن نقلاً آریستوف : « تورک قبیله و قوملرینک تهنیک تشککلی حقیقه ملاحظه لر، صحیفه ۴۰۳ .

[۴] ینه اوراده .

[۵] ا. اوزنباشل اثری : صحیفه ۱۰۰ .

[۶] ن. آریستوفک مذکور اثری، صحیفه ۴۰۳ .

[۷] « قاورید و لابتنه حاثه خاطره دفتری » نک ۹ نجی جلدندن نقلاً ا. اوزنباشل

اثری، صحیفه ۸۶ .

تورک زمره سنک تأثیری سایه سنده هدفسز بومهاجرت حرکتی باشلانور باشلامز دوردورلمشدر . ۱۹۰۲ سنه سنده انتشار ایدن « ترجمان » غزته سی نومرولرنده بز، مرحوم اسماعیل بک فاسپرینسکی نك مهاجرت حرکتلرینه قارشى یازیلان برصبرا مقاله لرینی کوروپورز . ۱۹۰۲ سنه سی مایس ۲ ده نشر اولونان بر مقاله ده، محرر، آمریقایه کوچ ایدن مهاجرلرک نه قدار احتیاطلی طاورانیدیقلرندن، کیده جک برلرینی اولجه مخصوص هیئتلر کوندره رک تدقیق ایتدکلرندن، و صوکرآ، لازم اولان تجهیزاتى حاضر لایوب متشکل بر صورتده طاشیندیقلرندن اوزون اوزادی بحث ایتدیکن صوکرآ، مقاله سنی شو سوزله بیتیروردی : « بزده ایسه صارارمش آکینلرینی، چیچک آجیش باغلرینی براقوب کیده جک درجه ده « سرخوشلر » واردر . سرخوشلق ایسه ، نه دن ایلری کلیرسه کلسون ، خیرلی نتیجه وبرمز ، آییق باش و صوثوق قان ابله ایش کورملى ! ای عزیز قارداشلر ، صاتمق قولای، دونمک کوچدر ، دوشمک قولای ، قالمق کوچدر ...»

۱۹۰۳ سنه دوغرو هجرت حرکتلرینک یاتیشدیغی کوروپورز ، لاکین ۱۹۰۴ سنه سنده باشلایان روس - ژاپون حربی اثناسنده ده تئک توك مهاجرتلر وقوعه کلسدر . خلاصه ، نه دنسه ، قیریم تورکلری آراسنده مرضی (patologique) برشکله کیرن بومهاجرت ابتلاسی ج . سید احمد بکک ده شهادتی اوزره ، بعضاً آله وله نه رک ، بعضاً یاواشلا یارق تابرنجی روسیه انقلابنه (۱۹۰۵-۱۹۰۶) قدار دوام ایتشدر [۱] .

قیریم مهاجرلری طیشابمه - ملالر و صوفتالرتورکلرک « دارحرب » دن « اسلام یوردی » نه مهاجرتی ایلك مسلمانلرک حجازدن حبشستانه ، مکهدن مدینه به مهاجرتنه بکزه نه رک تشویقاتده بولونویورلردی . حالبوکه کرک حبشستان مهاجرلری، کرک مدینه مهاجرلری اوزیوردلرینی « شرک و ضلال » دن قورتارمق بولنده مجادله ایدن دینی - سیاسی مهاجرلر یاخود ملتجیلر (Emigrant لر) دن باشقه برشی دکلدیلر . ینه اوزمانکی، یعنی ۷ نجی عصر میلادیده کی عربستان اقتصادی واجتماعی شرطلرینک

نه درجه بسیط اولدیغی ده کوز اوکنده طومالیدر. حالبوکه قهریم مسلمان نورکلیرینک مهاجرتی، کندی وطنلرینی یا باغچیلرک الندن قورتارمنی استهداف ایدن مجاهدلرک مهاجرتی دکل، اوز بوردی ابدیاً مسئولیلرک تحکیمه براقارق کیدن مغلوب زواللیرک مهاجرتندن عبارتدی. بو مهاجرلرک کندیلرینک معین بر بلانلری اولمادیغی کبی، اونلری «حابه سی» نه قبول ایدن دولتکده بوساحده هیج بر تورلو پروگرامی و مهاجرت «سیاستی» بوقدی. مهاجرلر علی المعجله حرکت ایدیورلر، بولده بیک نورلو فلاکت و محرومیتله قاتلائیورلر، خسته لقلردن قیریلیورلر و نهایت کلیشی کوزل اسکان ایدیلیورلردی. بونلرک اسکان ایدیلبدیکی برلرک قسمی کلیشی طاشلق، قوملق جوللر یاخود صیتمه لی باطاققلر اولوبوردی، مهاجرلر اقلیمه آلبشامیورلر، براقوب کیندکلری وطنلرینه حسرت چکیورلردی. «ارض موعود» قاوینشدیقندن سوکرا سقوط خیاله اوغرایان و وطنلرینی اوزله یین قیریلیرک آجیقلی حاللری برچوق «مهاجر تورکیلری» نده ترنم ایدلمشدر:

بورچ دیب بیلدک کوچونی آق طوبراققه
 آل باغلاقدق قادرکه، صیفندق حقیقه
 آق طوبراقنک یالپسی بزکه دکلی،
 بادشاه بیرگه ن ابکی اوکوز «گاه» دیسم جوری.
 بیلا آلامدم مین مونده قبله می صیرنم
 هرشیدن ده طاتلی ابکن اوز طووغان جورنم
 نومه قهریم آقلغه اییم قابنای
 نورلو طارلق، صیفینی، جوره کم چابنای.

مهاجرلر اسکان اولوندیغی برلرده اقلیمک او یغونسزلقندن، صیتمه دن، روحی اضطرابدن کومه، کومه قیریلدیقلری کبی، یرله شدکلری طوبراقلر برآز سوکرا «آق طوبراق» لقدن، «قارا طوبراغه» دونوتجه (یعنی اوراده رومانی، بولغارستان اسمیله یکی «کافر مملکتلری» پیدا اولونجه) یکیدن «آق طوبراق» آرایوب کوچ اینمکه مجبور اولوبورلر ودها بردفعه الک آجی فلاکتله قاتلائیورلردی. قهریم مهاجرلرینک ایلك قافله لری دوبریجه، کوستنجه، وارنه، قاتار بازارجینی،

سیلیستره و آدرنه حوالیسنه اسکان اولونمشلردی؛ صوکرادن کلنلری ایسه، استانبول، اسکیشهر، قونیه و آنقره شهرلرنده و حوالیسنده یرله شمشلردر، بروسه ده ده ایجه قیریمیلر واردر. بو کونده دو بریمده ۸۰ بیک قادار قیریملی تورک بولونوب، حاجی اوغلی، بازار جیق، طوئراقان، طونه بوی کوبلرنده یاشارلر، چفتجیلک و تجارت ایله اشتغال ایدرلر [۱]. بولغارستانک وارنه، قاتار بازار جینی، سیلیستره حوالیسنده بو کون ۴۰ بیک قادار قیریم تورکی بولونمقده در [۲]. استانبولده کی قیریم جمعیت خیره سنک ۱۹۱۸ سنه سنده طوبلادیفی استاتستیک معلوماتنه کوره، تورکیه ده ایکی میلیون قادار قیریم مهاجری وارمش [۳]. بو استاتستیک معلوماتی دوشرو ایسه، طیشاریده کی قیریمیلرک مقداری، «یشیل جورت» ده کی قیریمیلرک مقدارندن فضله دیمکدر. بو کونده رومانی و بولغارستانده کی قیریمیلرک فعال بر عنصر اولدینی کبی، تورکیه ده کی قیریمیلرک چالیشقان و فعال انسانلردر. بونلرک قسم کلیسی، چفتجیلک و صنعت ایله اشتغال ایدرلر. چفتجیلکده و عمومیتله کوی اقتصادیاتنده عصری اصوللری تطبیق ایتمکله ممتازدرلر. قومشولری طاشله خارمان دوکرلرکن بونلر ماکنه لرله دوکرلر، و اوتهدن بری ده میر صاپان استعمال ایتمکده درلر. قومشولری اوکوز آرابه سی (قاغی) قوللانیرلرکن بونلر آت قوشولان صاغلام ده میر آرابه قوللانیرلر و بو دورت تکرلکلی آرابه پی ده کندیلری یاپارلر. بونلرک کویلری معموریت و تمیزلک ایله ممتازدر. اسکیشهرده «قاتار» لر (یعنی قیریملی وقازانی تورکلر) محله لرینک چوق تمیز و دوزگون اولدینی ترییه بدنییه مفتشی سلیم سری بک «جمهوریت» غزته سنده کی بر مقاله سنده اهمیتله قید ایدیوردی.

شوداسی ده شایان قیددر که بونلر مع الاسف کندی عادات و اعتیادلرینی اونو تماردیقلری کبی، لهجه لرینی ده أصلا اونو تملزلر. استانبولده شهرامینی، یکی باغچه، فاتح، جاپا کبی محله لرده طولاشیرکن صو قاتیلماق قیریم لهجه سیله جریان ایدن مکالمه لری

[۱] ۱. اوزباشلینک عینی اثری، صحیفه ۱۰۹

[۲] ۲. بنه اوراده.

[۳] ۳. بنه اوراده، صحیفه ۱۱۲. بونک فوق العاده مبالغه لی اولدینی محققدر. (اداره)

ایشید پرسکیز . کیم بیلیر ، احتمال بونلر ایچنده دهه دهه لری قیریمدن بر عصر
 اول آیریلان آداملرده بولونمقده در . قیریمی محرر ۱ . اوزنباشلی بو حالی ، قیریملیلرک
 کندیلرینی (آسیمیلایسون) . قابدیرمیان قوتلی بر عنصر اولمه سیله ایضاح ایدیورسه ده ،
 بزه قالیرسه بو حال ، باشلیجه ، اسکی عثمانلی محیطلک بک ضعیف تمیلجی اولمه سندن ایلری
 کلکده در . عثمانلی محیطی ، ایچنه کیردیکی یابانجی عنصرلری ، ندریجی صورتده اولسه ده ،
 یکیدن بوغوراجق بر قوتلی (تورکلک) حسنه مالک اولمق شویله طورسون ،
 حق ، « لاز محمد » ، « تاتار عثمان » ، « آرناد احمد » ، « کورد علی » ، کبی
 دامغالری قوللانارک ، اوزاق و یاقین یابانجی عنصرلری تمیلدن بوسبوتون امتناع
 واستسکاف ایتدیکنی و (ایمپراطورلق) روحی بسله دیکنی علناً اعتراف آبله مشدر .
 شویله لکله ، وقتيله معمور و مسکون بر تورک اولکهمی اولان قیریم بو کونده ،
 شاهرک دیدیکی کبی ، ابی « توسسز » ، (رنکسز) و « چیرایسر » (چهره سز) در .
 اوراده تورک عنصری بک آزالمشدر . مشوم هجرتلر وقوعه کلیه ابدی ، بلکه
 بو کونده تورک عنصری اوراده عظیم بر اکثریت و محسوس بر قوت تشکیل ایدردی .
 بو کونده قیریم تورکی طارما طاغینق اولمشدر . واقعا ، بونلرک بویوک بر قسمی
 قارداش بوردنده مسکن طوتمشدر ، ضایع اولمش عد ایدبله من ؛ فقط بر قسمی
 یهوده بره بالقانلرده ، یابانجی ایللر آراسنده قالمشدر . بوپرا کنده تورک عنصرلرینی
 یا « یشیل جورث » ، یا خودده « مستقل بورد » ، چکمک فائده دن خالی اولمازدی .
 قیریم و دوبریجه تورک منورلری بو ایکی شقندن برنجیسی دوشونمکده درلر . بو
 مسئله قیریم ملتجیلرینک مطالبی ایچنده بولوندینی کبی [۱] ۱۹۲۱ سنه سی صوک بهارنده
 طوبلانیلان بوتون قیریم ایشجی ، کویلو ، قیزیل اوردو و بحر بهلی مرخصلرینک
 برنجی سووبه تله مؤسسان قونفره سی ده شیمدیلك رومانیا و بولغارستاندن ۳۰ بیک
 قیریمی تورکی اوز وطنه دوندورمکه قرار و برمشدر [۲] . دوبریجه لی شاهر محمد
 نیازی قیریملیلرک بو آرزوسنی بویله جه نظم قالبنه دوکمشدر :

[۱] La Grimée p . 98

[۲] ۱ . اوزنباشلی اثری ۱۱۷ .

بۇزۇق قىرىم بالالىرى ، خەلقىمىز
 بىك آزاۋل آيىرلغانىز قىرىمىدىن
 ئۆزۈم ئالمايمىز ، قايتاچەقمىز ، آرتىقى سىز
 قورتار كىز !.. آكلاشلىسىن بىر وىطىن -
 قارداشلىرى بولغانىمىز كىرچىكىدىن ..
 بىرلەشەيلىك بىز ئۆلسەك دە ، ئۆلمەسەن
 « تاتار نامى » ايشىدىلىسىن يۈكسىكىدىن ،
 اينىدىن سۈك دىشمان بىزنى بولمەسەن .

بىر عىصرىدىن فەتىھ سۈرۈن مەھاجىرتلاردىن سۈكرا «قىرىم تاغلىرىنى ايللىشوب قالان» [۱]
 بىر آۋۇج تۈرك بىكى اقتصادى و اجتماعى شىرطلارە اويغونلاشماق ، چىقەتچىلىك ،
 باغچىوانلىق ، صىناعت و تىجارەت ايله مشغول اولمش و روس مەدىنىتىدىن مۇمكىن قادار
 اوزاق قالغە چاللىشمىشدر . بو حەكم البت « قارا تاتارلار » حەقنىدەدر . قىرىملىك مىرزالىرى
 (زادگانى) ايسە ، ا كثرىا املاك و اراضى صاحىبلىرى اولدۇقلىرىدىن ، ذاتا بۇمەشەچىكلەر
 (املاكدار و زمىندارلار) حەكۈمەتى اولان اسكى روسىيە حەكۈمەتى طرفىدىن حەمىيە
 كۈرەشلىر ، حەربى قۇملىك زادگان و ئاجلى طبقەسى كېي ، كەندى خەلقنىدىن اوزاقلاشمىق بەھاسە
 اولسەدە ، قوتلى مەدىنەتە اويغونلاشماق ، كەندىنىك صەنئى مەنفعەتلىرىنى تەمىن ايتىمكى
 دوشۇنمىشلىرىدۇر . اسكىدىن فەين زادگانى اسوجلىلەر تەمىل ايتىمكى سودىكەرى كېي ، مىرزالردە
 روسلغە تەمىل ابدىيورلردى : روس مەكتەپلىرىدە اوقۇرلار ، روس زادگانىلە اختلاط
 ايدىرلار ، كەندى آرالىرىدە (عائىلە ايجىندىم بىلە) روسچە قونۇشورلار ، كەندى «دىن» -
 لرىنىك بەغى مىراسىنە بىك رەبەتكار اولمىقلە برابر ، گۇيا «مەدىنەت» دە كرى قالماسق
 ايجۇن ، « ماسلىنىشە » ، « مىلاد » و « پاسقالە » يورطىلىرى كېي اورتۇدۇقس
 بايراملارنىدەدە بەغى روس - خرىستىيان عادەتلىرىنە رەبەت ايدىرلردى . بو طبقە ، عەمۈمىيەتتە
 كەندى مەنسۇب اولدىنى قۇملىك مەقدىرەنە لاقىد و بىكەنە ايدى . بو حەكم ، البتە
 مىرزالار كثرىنى حەقنىدەدر . يوقسە اونلار آراسىندەدە اوز قۇملىك تەسالىرىنە اشتراك
 ايدىن ، ايل - يۇرد ايشلىرىنە اعتنا ايلەينىك توك ذاتلار بولۇنماش دىكلەر . ھە
 اسماعىل مىرزا غاسپىرى بۇتۇن قىرىم مىرزالىرى ايجۇن بىر يۇز آقلىغىدۇر . بو ذات

[۱] بۇ تەبىر احمد اوزىنباشلىقە ئاۋدۇر . انرىنىك ۱۰۹ صحىفە سەندە .

اوز قومك تعليم و تربيه سنه اهميت و برمش ، ابتدائی تعليمك اصوللريني اصلاح ايله مش، توركجه غزنه، رساله لروكتابلر نشر ايده دك اوز خلقني اجتماعي و سياسي جهتن دن تنوير و تربيه ايله مكه جاليشمشد . اسماعيل بك عيارنده كي بر ذاتك فكر و تأثيرلري البته يالكز قيريم كبي طار بر محيط ايچنده قالا مازدي .

بو ذاتك بوتون توركلرك جماعت خادمي و بويوك مفكوره جيسي اولديغه آرتيق همز قائلز . « يشيل جورت » ده قالان قيريم توركلكي ايشنه بوكي بر « ميرزا » ده يتشد برمشدر ... لا كين شوني ده قيد ايتمه لي بركه ليبرال و ملتجي اولان بوميرزايي قيريمك اصيلزاده لري دكل ، « قارا تاتارلري » بنسه مشلدر . ذاتا اسماعيل ميرزانك خدمتلريني دوام ايند بره نلرده « قارا تاتارلر » ايچندن چيقمشلدر . خلقدن يتيشن آواز اوغلي حسن صبري ، شاعر عثمان آقجو قراقلي ، جعفر سيد احمد ، مرحوم آ. مهدي ، ا. اوزنباشلي و سائر ، اسماعيل ميرزايي كنديلرينك بويوك رهبري و استادي عد ايتمكده درلر . قيريمك املا كدار اصيلزاده لري صنفدن اسماعيل خاسبري كبي بر ذات چيقمش ايسه ، بو بوردك زوكورت بروله توري ايچندن ده بكر جوان زاده كبي نيدياليست بر عالم چيقمشد :

« نه ميرزا بار صويمده نه آيتول بای

بابام بر جوان ، آنام زابدا بای »

ديين بو ذات كوك آلپ واري نظملي يازان بر شاعر ، ايلريده « كوبريلي زاده » نينده كي عالم اولمسي بكه نيلن جوق جاليشقان بر علم آداميدر . آرقاداشمز زكي وليدي بكك ديديكی كبي ، « تورك دنيا سنده حرث بحراني دوری ، ديهه نوسيمه سزا اولان بوكونلرده كوچوك قيريم اولكه سنده ده « صريحيلك » « لاتينجيلق » « محلي لهجه جيلك » ، « عمومي لهجه جيلك » كبي بر طاقيم حرثي مجادله لر جريان ايتمكده در . قيريمك سياسي وضعيتك ايلريده نه كبي بر شكله دو كوله جكني بوكوندن كسديرمك مشكل ايسه ده ، اونك مستقل بر تورك مدنيت و حرثي ياراتاميا جغني شيميدن سوبه به بيليرز . قيريملير بوساحه ده البت اركيج يا جنوب توركلري يا خودده اورتا توركلر زمره سنه قاتيلمغه مجبور اولاجقلدر .

سيد بطلال اوغلي : هيدالله